

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2002 m. liepos 6 d.

Nr. 130 (27)

Saturday supplement July 6, 2002

No. 130 (27)

Vilniaus miesto plėtros dvi pusės

Vilnius. Restauruotas. Išdažytas. Išpuoštas. Plečiasi į šonus. Stiebiasi į viršų. Istoriniai paminklai. Meno, kultūros, švietimo, pramonės, prekybos, komunikacijos centrai. Koks judėjimas dieną! Koks apšvietimas naktį! O dar — ką tik dabar birželio 19 d., Vilniaus miesto taryba patvirtino plėtros planą, pagal kurį dešimt metų Vilnius bus formuojamas į europinės reikšmės centrą. Aišku: ne tik savai tautai, bet ir užsieniečiams. Juk Vilnius turi būti Lietuvos pasididžiavimas.

O Vilnius — kontrastų miestas. Šalia nudažyto ir apšviesto Vilniaus yra ir pritemdyta, ir tamsi Vilniaus pusė, kur nėra jokio pasididžiavimo. Poetė Julija Švabaitė pažvelgė ten, kur Vilniaus gražintojai nenorėtų, kad kas nors pažvelgtų. Pamačiusi benamius gatvės vaikus, susirūpinusi, atjaučiančiai ji paklausė: „Kur šią naktį nakvos?“ Atsakymo lyg nebuvo, bet jis yra: „O kurgi? Juk Vilniuje...“ Ir tokie keisti reiškiniai vaikų scenoje Vilniuje (žr. šio *Draugo* kultūrinio priedo 2 psl. skyrių *Vilniaus mergelė*). Šio vaikams skirtos spektaklio „kūrėjai“ patys geriau kirviu teką poja akmenis Vilniaus naujų kelių statybai, o ne mažamečiams vaikams scenoje rodo moters „idealą“ — *Vilniaus mergelę*, kirviu kapojant (kad ir lėlių) galvas ir myluojant nukirstą galvą, kai tuo pačiu metu žiniasklaidos „specialistas“ pilna gerkle vaikams skelbia, kas dedasi pasaulyje: „žudymas, žudymas, žudymas, žudymas!...“ Argi taip miesto plėtrai ruošiami būsimieji Vilniaus gyventojai, būsimieji Lietuvos piliečiai? To dar maža. Pora dienų po Vilniaus miesto plėtros planų paskelbimo (birželio 21) Vilniaus širdyje, Rotušės aikštėje, miestas leido *Omnitel*, mobilių telefonų prekybos institucijai, didžiuliam ekrane už dyką viešai rodyti *Vampyrus*, smurto, sekso ir žudynių filmą, turbūt irgi Vilniaus jaunų piliečių „kultūrinei plėtrai“ — tarsi jie ir taip dar neturėjo progos su visu tuo anksčiau susipažinti Lietuvos televizijos ekrane.

Ne be reikalo Lietuvos Kultūros kongresas, žinodamas apie tokių „kultūros“ reiškinių nesibaigiančias virtualines bei jų skaudžias pasekmes, paskelbė susirūpinimo ir atsakomybės deklaraciją: „...mūsų visuomenės demoralizacija ypač šurpi, o jos padariniai katastrofiški (...) Mes turime pasiryžti paskutiniam veiksmui, kuris dar liko, *pradėti dorovinį persilaužimą*“ (plačiau žr. *Draugo* kultūrinį priedą, 2002 06 22, 1-4 psl.). Mes, išėivijoje, priklausome vienai ir tai patiai tautai. Ir mums priklauso tas pats rūpestis ir ta pati atsakomybė. Reikia į dvasinę kultūrą pažvelgti iš daugelio pusių. Ši kartą — proga apsvaistyti grožio ir bjaurumo vietą mene (žr. šio priedo 1 psl.). O taip pat — proga susipažinti su drąsia teatrologe, viena iš nedaugelio Lietuvoje, kuri anksčiau negu Kultūros kongresas jau skelbė tiesų žodį: gerį vadino gėriu, o purvą — purvą (žr. 2 psl., *Su šermukšnio rykšte...*)

Kęstutis A. Trimakas

Šio priedo puslapiuose...

Žvilgsnis į besiplečiančio Vilniaus miesto centrą (1 psl.)

Grožio ir bjaurumo atvaizdavimo reikšmė mene (1 ir 3 psl.)

Grazina Mareckaitė — tiesi ir drąsi teatrologė bei dramaturgė Lietuvos prieblandoje (2 psl.), bet scenoje pastebi Vilniaus kasdienybės įdomų sapną (2 psl.)

Vilnių žadina nauji *Varpai* (2 psl.), o skaudžias dienas primena Lietuvos Radijo ir televizijos muziejus (4 psl.)

Vilnių aplankiusio Alfonso Tyruolio eiliuoti prisiminimai (3 psl.)

Violeta Kelertienė apibūdina Julijos Švabaitės poezijos balsą kaip „užuojautą kitam“ (4 psl.)

Dail. Stasio Eidrigevičiaus kuriniai verčia susimąstyti (3 psl.)

Vilnius fotografijose: senasis — albume (4 psl.), šiuolaikinis — Albino Slavinsko parodoje (3 psl.)

GROŽIS, JO SPINDĖJIMAS IR BJAURUMAS MENE

JONAS GRINIUS

Grožis mene

Ar menas, ypač dailusis menas, tik gali duoti grožio, o galbūt ir *turi*? Kitaip sakant, ar dailiam menui grožio išpuošimas sužadina žmogų yra atsitiktinis dalykas, kaip pramonės dirbiniai, ar jis yra esminis?

Pirmiausia mes susitinkame su populiariausia klasikine krypties pažiūra grupe, pasak kurios menas esąs svarbiausias grožio šaltinis, nes meno tikslas — kurti grožį. Kadangi visų grožio rūšių maloniausia žmogui yra gražybė, idealusis grožis, todėl jis ir iškeliamas esminiu arba artimiausiu meno tikslu.

Toksai Aristotelio ir šv. Tomo sekėjas A. Farges sako: „Menas vadinasi dailusis menas dėl to, kad jo vienatinis objektas — sužadinti nesuinteresuoto grožio emociją, nežiūrint nei žiūrovo, nei dailininko naudos“. A. Jakštas, atsižvelgdamas A. Farges ir kitais jam artimais mintytojais, sako: „Menas yra žmogiškoji grožio kūryba“ (*Meno kūrybos problemos*, 63 psl.). Kitą vietą tas pats A. Jakštas sako: „Meno tikslas — kurti nauji grožio kūriniai“ (32 psl.).

Panašiai kaip A. Jakštas kalba jėzuitas G. Sortais: „Aukščiausias meno kūrinio tikslas — idealo realizavimas“ (*Traite de Philosophie*, 394 psl.). O idealas yra „kuriamosios vaizduotės sudarytas tobulo gražybės tipas“ (295 psl.). Taigi, pasak G. Sortais, menas bus tada dailioju, kai jis įkūnys tą idealą tipinį grožį, kurio siekia dauguma antikinių ir naujų laikų klasikų. Bet ar iš tikro visi dailiojo meno kūriniai turi duoti gražybės išpuošimą, tą olimpiškai skaidrų gryną estetinį džiaugsmą? Ar teisingai galvoja tie, kurie šito iš meno reikalauja?

Ir iš tikro, jei sutiktume, kad menas yra tik gražybės kūryba, tada net tragedijos ir komedijos pasaulinių šedevrų nebegalėtume laikyti dailiojo meno kūriniais. Prie tokių prasielenkimų su meno tikrove prieitume todėl, kad tragedija ir komedija remiasi respektviam tragizmu ir komizmu, kurių prigimty glūdi disharmonijos principas. Tiek komedijos šedevro sukeliamas komizmo jausmas, tiek tragedijos — tragizmo, yra mišrus jausmas, kitos kategorijos negu gražybė. Kitos kategorijos negu gražybė yra ir kilnybė, kurią prancūzai vadina *le sublime*, o vokiečiai — *das Erhabene*. O kilnybė, kad ir retiau, bet taip pat sutinkame mene (pvz., ties didžiulės gotikinės katedros šedevru). Taigi, kaip netinka mišriųjų estetinių jausmų suplakti su grynuoju, kuriuo yra gražybė, taip pat nederina, kad dėl gražybės būtų išbraukti iš dailiojo meno pasaulio visi tie kūriniai, kurie

turi giliai estetiškai žmogiškos prasmės, bet nutolsta nuo grynojo olimpinio grožio emocijos. Gražybės pirmiausia siekia tik kai kurie kūriniai, ypač klasikinės krypties menininkų, toliau ar arčiau susijusių su graikų grožio koncepcijomis, bet yra daug kitų estetiškai vertingų dalykų, kurie siekia kitą žmogui brangų tikslą, suderintą su nesuinteresuotu estetiniu malonumu.

Matydami, kad vien gražybės, estetikumo ir net techninio veiklumo negalima išaiškinti meno kūrinio esmės, kai kurie estetikai metasi į kitą kraštutinumą, mėgina sukurti kuoti grožio reikalavimus mene ir juos pakeisti visai kuo kitu. Tokia anestetinė srovė, meno esmės ieškant, sudaro daugiausia vokiečių mokykla: K. Fiedleris, Dessoiras, R. Hamannas, W. Worringeri ir Utitzas; jie specialiam meno kūrinio prigimties tyrinėjimui yra sukūrę net atskirą estetikos šaką, kurią jie vadina *Allgemeine Kunstwissenschaft*.

Vienas iš tos mokyklos šalininkų — W. Worringeri — štai kaip maždaug kritikuoja tą estetiką, kuri iš meno kūrinio reikalauja gražybės arba tik grožio apskritai. Worringeri mano, kad iš kiekvieno kūrinio mes neturime teisės reikalausti gražybės arba estetikumo, nes mūsų, europiečių, skonis nėra viso pasaulio skonis, ir europiečių menas

kame įvertinti kitų kraštų, pavyzdžiui, negrų ar japonų meno. Dėl tos pat klasikinės estetikos mes pasmerkiame tokio Debussy ar Igorio Stravinskio muzikos netobulus akordus tik todėl, kad jie visai nepanašūs į mums įprasto Bacho akordus ir harmoniją.

Estetika, kuri laiko vieninteliu meno tikslu gražybę ir kuri remiasi vien klasikinio idealo interpretavimu, negalinti išaiškinti net bizantinio ar gotikinio meno. Mat gotikinis menas siekė visai kitokių tikslų, o ne grožio. Taigi norint suprasti gotikinio ir kiekvieno kito stiliaus psichologiją ir estetiką, reikia viską imti plačiau; reikia gilintis į specialius meno kūrinio tikslus, į jo materiją, į jo techniką.

Išdėstęs W. Worringeri mintis, E. de Bruyne priduria, jog negalima tenkintis graikų įtakoj esančia estetika ir todėl, kad mes gerai nežinome, ar graikai tiesė tik vien estetinio pasitenkinimo. O gal jiems grožis buvęs tik priemonė siekti kitų, religinių, tautinių, valstybinių, moralinių tikslų.

Grožio spindėjimas mene

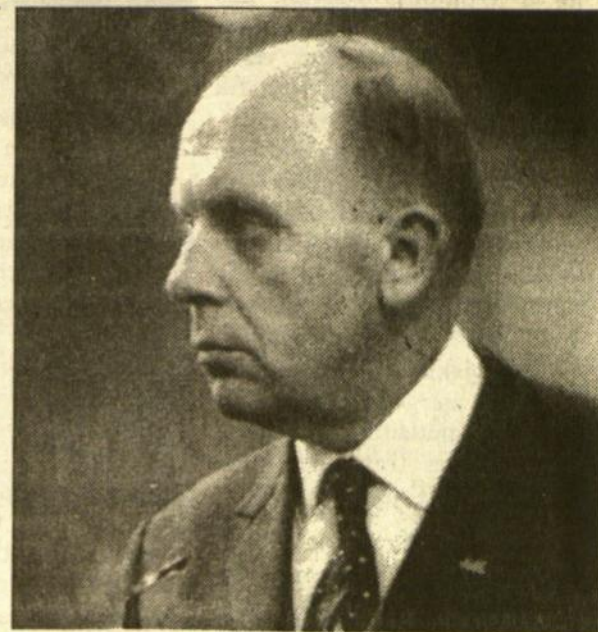
Nors technikos tobulumas yra pirmoji sąlyga meno grožiui, bet viena technika meno kūriniai sielos nesuteiks. Kaip

gyvybės, kad su techninių priemonių pagalba galėtų jos dalelė — arba, tiksliau, atšvaitas — perkelti į meno kūrinį.

Tasai grožis — tai greičiau išvidinis žmogiškos idėjos spindėjimas, kuris menininko dvasinės asmenybės yra perteikiamas kuriniui drauge su technika, nors tai nėra pati technika. Tą logiškai nenusakoma, bet realų aspektą, kurį čia stengiamės bent kaip aptarti, *philosophia perennis* atstovai kartais tiesiog ir vadina grožio spindėjimu (*splendor pulchri, resplendissement du beau*). Jis gali reikštis tiek spalvomis, tiek garsais, tiek ritmu, tiek judesiais. Tasai sąvokomis nenusakomas spindėjimas, ta išvidinė šviesa yra nujauciama kaip paslaptis, mūsų intuicijos tiesiog pergyvenama lyg siela. „Tai žmogaus arba Dievo minties atspindys daiktuose, tai ypač gilus spindėjimas sielos, kuri persižviečia, sielos, kuri yra gyvulinės jėgos ir gyvybės principas arba dvasinės gyvybės, skausmo ir aistros principas. Yra dar aukštesnis spindėjimas, Dievo malonės šviesa, kurios graikai nepažino“, — sako J. Maritainas (*Art et Scholastique*, 46 psl.). Nors konkrečiai ir įvairiai gali pasireikšti tas spindėjimas, tačiau tai yra iš esmės dvasinio principo pasireiškimas kūrinio. Kadangi apskritai dvasinius da-

Jonas Grinius
(1902-1980) —
literatūrologas, kritikas,
dramaturgas, publicistas.

Šiais metais sukanka
100 metų nuo jo gimimo.
Ši sukaktis tinkamai paminėta
išleidžiant naują jo meno
estetikos veikalo „Grožis ir menas“
laidą. Čia spausdinamos
ištraukos — iš to veikalo.

nėra pavyzdys visam pasauliui. Mūsų estetika esanti tik susisteminta psichinių reakcijų į klasikinį graikų meną visuma. Mat graikai, kurdami meną, siekė tam tikros formos, kuri mūsų sąmonėje sužadina tam tikrą reakciją, kuri duoda tobuliausią estetinį pasitenkinimą. Bet jei graikų menas ir dėl jo įtakos išaugęs porenesansinis ir naujasis klasikinis menas siekia grynojo grožio, t.y. tokio gryno, sveiko giedro pasitenkinimo, kur nėra jokio nemalonaus jausmo, tai dar nereikia, kad visų būtinai turi siekti. Todėl labai dažnai atsitinka, kad remdamiesi klasikinio meno estetika mes esame šališki ir nemo-

švariausiai ir tvarkingiausiai išpuoštas kūnas be sielos bus lavonas, taip ir tobuliausiai techniškai atliktas meno kūrinys be savo vidinio spindėjimo bus meniškas erzacas, tik su tuo skirtumu, kad šis pastarasis galės lengviau apgauti žiūrovą, nes apskritai menininko technika daugiau reikšia negu tvarka ir švara. Kad atsirastų gyvas meno kūrinys, neužtenka mokėti visas taisykles ir pagal jas sugėbėti pritaikyti visas priemones, reikia dar pajėgti kuriamajam dalykui įkvėpti gyvos dvasios. Daug yra žmonių, gerai valdantių meno techniką, bet ne visi jų yra tikri dideli menininkai, nes ne visi savy turi tiek dvasinės jėgos ir

lykus sunku apibrėžti logiškai, tai nelengva nusakyti ir tasai dvasios atspindėjimas kūrinio. Ir juo jis yra gilesnis ir prasmingesnis, tuo jis arčiau artėja prie paslapties. Bet kad ir koks paslapties tas spindėjimas būtų, jis vis dėlto reiškiasi per formą. Todėl J. Maritainas ir sako: „Apibrėžti grožį formos spindėjimu kartu reiškia jį apibrėžti kaip paslapties spindėjimą“ (45 psl.).

Kadangi tas paslapties spindėjimas yra dvasinio principo atšvaitas per formą negyvo medžiagoje, todėl suprantama, kad žiūrovo intuicija, kuri taip pat yra dvasinio principo pasireiškimas, Nukelta į 3 psl.

Taip pavadintas vienas straipsnių jos knygoje *Gyvenimo teatras* (V., 2001). Straipsnis prasideda epigrafu iš lietuvių tautosakos:

„Nė su koku medžiu velnio neatsiginsi, kaip tik su šermukšniu“.

Straipsnyje kalbama apie šiuolaikinį lietuvišką teatrą, jo negeroves, „aiškiai manikiškas, blogas, bjaurias, destruktivias idėjas“ (Ten pat, p. 124). Tos idėjos yra užvaldžiusios ne tik teatrą, bet ir žiniasklaidą bei visą mūsų gyvenimą.

Komentuodama Oskaro Koršunovo-Sigito Parulskio spektaklį „P. S. Byla O. K.“ ji lygina jį su Kariotiškių sąvartynu, „su visa fauna — prisitaikiusiais ten vegetuoti, sąvartyno atliekomis mintančiais žmonėmis, su jų elgsena, mąstysena, kalbėsena, nerišiomis minties nuotrupomis...“

„Sąvartyno žmonių sąmonės pokyčiai negrįžtami. Net tie, kurie po šitokios patirties mėgina gyventi visuomenėje, joje nebepritampa — jie jau apnuodyti, juos traukia maita, puvėsiai, atmatos, išėdos, nuogruzės, nuolaužos, kirminų knibždėlynai. Ten, tik ten jie suranda peno ne tik savo ligoties kūnams, bet ir nesuvoktą psichinę kompensaciją, iškrypėlišką malonumą“ (Mareckaitė G. Kariotiškių sąvartynas scenoje ir natūroje // *Gyvenimo teatras*. — V., 2001. — p. 115-116).

„Teatras — gyvenimo veidrodys, — teigia dramaturgė. O kokį gyvenimą teigia minėto spektaklio autorius ir režisierius? Kokie jų idealai? Kur jie veda tautą?“

Grazinos Mareckaitės atsakymas — vienareikšmis — i Chamo epochą. Ją autorė charakterizuoja, remdamasi Merezkovskio — Galaunės žodžiais: „... jis (chamas — G. M.) ištisė nešvarius nagus prie šventiausio Tautos sielos paslapčių: literatūros, meno, teatro kritikos... Chamas nieko nekuria. Jis tik griaua. Griaua vardan savo kūrybinio nupulimo“ (Ten pat, p. 127) „... gerį jis pavadina blogiu, blogi — geriu, jis išbraukė ir trumpina žodyną, nes žodžiai „sąžinė“, „garbė“, „vulgurumas“, „niekšybė“ jam visiškai nieko nereiškia, tėra tik kalbinis balastas“ (Ten pat).

Tai kuo gi chamas skiriasi nuo velnio? Juk velnias, kaip ir chamas, griaua žmogaus sielą. Mūsų laikais jis tik apsimeta intelektualu. Chamui nėra nieko švento. Netgi vaikų sielos — jam tik nuodijimo objektas. Straipsnyje „Tai tau mergelė!“ autorė aprašo jos išpučius iš spektaklio vaikams (režisierė Irena Bučienė), „Vilniaus mergelė“.

Vilniaus mergelė

„Pagal laiko madą deromantizuota ir demitologizuota stora, kaip duonkepė krosnis, Vilniaus mergelė (merga, bobė), kurią „gyvuojančiu planu“ vaidina Olga Pocevičiūtė, didžiuliu kirviu kapoja plėšikams (lėlėms) galvas, o Varanas (lėlė. Evaldas Mikaliūnas) visa gerkle rėkia apie žudymą, žudymą, žudymą. Galvos, kaip kopūstai, ritasi prieš trimetukų, keturmetukų akeles, o „mergelė“ balta skepeta valo nuo kirvio asmenų „kraują“. Bet tai dar linksma scena, lyginant su finalu, kai tamsioje scenoje, Varnui klykaujant ir gūdžiai dainai skambant (įtaigi, išraiškina F. Latėno muzika), Vilniaus mergelė nukirsdama galvą plėšikui žaliabarzdžiui ir biblinės Salomėjos pozomis my-

SU ŠERMUKŠNIO RYKŠTE...

Apie dramaturgę ir teatrologę Gražina Mareckaitę

PROF. ONA VOVERIENĖ

luodama nukirstą galvą palieka sceną“ (Ten pat, p. 121)).

Štai kokį „šedevrą“ sukūrė pjesės autorius Sigita Siudika (pagal A. Liobytės pasaką).

Dramaturgė niekaip nesupranta, kokių tikslų siekia ma šiuo spektakliu mažiesiems. „Gal šitaip mažyliai pratinami prie realybės? O gal, tiesiog dėdės ir tetos savo pasamones demonus stengiasi suvartyti į vaikų sielas?“ — klausia teatrologė.

Chamai okupavo beveik visus komercinius TV kanalus, bjaurėjosi, keikiasi, tyčiojasi iš to, kas šventa, nešvankauja, kiek tik įstengia.

Chamizmo ideologiją kuria ne tik dramaturgai ir režisieriai, bet ir kai kurie teatro kritikai. Sakysime, teatro kritikas Egmontas Janssonas, „Vis paakinamas savaitraščio 7 meno dienos...“ skelbia žūtutinį karą kokioms tautišku- mo lietuvių scenoje apraiškoms ir netgi bandymams apie tai kalbėti... Jis juokėsi iš „tautinės psichozės“ ir „tautinių psichų“ Sąjūdžio pakilimo metais“.

„Antipatriotinis sambūris visose sferose iškėlė savo lyderius: A. Šliogerį filosofijoje, E. Jansoną teatrologijoje, V. Ivanovą G. politikoje“ (Mareckaitė G. Su šermukšnio rykšte// Ten pat, p. 128).

Dramaturgė ir teatrologė Gražina Mareckaitė. G. Svitojaus nuotrauka

Kažkam drąsiam, valingam, rizikuojančiam savo gerove ir pasiaukojančiam reikėjo ryžtis ir imti aštrią plunksną, kaip šermukšnio rykštę, plakti tuos chamus ir demonus, naikinančius tautos dvasinę kultūrą. Tai ir yra tikro inteligento misija! Gražina Mareckaitė pakanka drąsos niekšybę pavadinti niekšybe, jos nevynti į vatą ir velnius chamus, kur jie besireikštų — teatrologijoje, filosofijoje, politikoje įvardinti varda ir pavardėmis. Tegul jie liks tautos istorijoje kaip juodžiausia jos dėmė.

Grazina Marija Mareckaitė gimė Vilniuje 1939 m. balandžio 25 d. inteligentų šeimoje. Mokėsi Salomėjos Nėries ir Antano Venuolio vidurinėse mokyklose. 1956-1961 m. studijavo Vilniaus universitete, baigė lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. 1961-1965 m. — savaitraščio *Literatūra ir menas* redakcijos akeles, o „mergelė“ balta skepeta valo nuo kirvio asmenų „kraują“. Bet tai dar linksma scena, lyginant su finalu, kai tamsioje scenoje, Varnui klykaujant ir gūdžiai dainai skambant (įtaigi, išraiškina F. Latėno muzika), Vilniaus mergelė nukirsdama galvą plėšikui žaliabarzdžiui ir biblinės Salomėjos pozomis my-

Svarbiausi jos kūriniai: „Berniukas su balandžiu“ (1981), „Sutemų sakmės“ (1982), „Eglės namai“ (1987), „Salve“ (1987), „Cecilijos keilione“, „Raganos“, „Gyvenimo teatras“ (2001), daugybė straipsnių periodinėje spaudoje — *Dienovidyje*, *Šiaurės Atėnuose*, *Kultūros baruose*, *Valstiečių laikraštyje*, *Lietuvos aide*. Apdovanojta V. Dauguviečio premija Lietuvos teatro draugijos, Lietuvos piliečių chartijos, Lietuvos žurnalistų draugijos valdybos narė.

Jos dramaturgijoje dominuoja šviesūs, tautos kultūros, jos mitologiją ir tautosaką bei tautinę pasaulėjautą keliantys motyvai, kviečiantys žmogų tobulėti, prisiminti savo giliausias baltiškas šaknis, atsiverti dangaus šviesai.

Visiškai kitokia yra jos publicistika. Nekalbėjime apie tą, kuri buvo parašyta sovietmečiu, nes, kaip pati autorė prisipažįsta, kad tie rašiniai „jai būvę nebuve...“, nes jau nebežinau, ar ten buvau, ar nebuvau, ar „molio sapną sapnavau“. Tartum gyvenau, tartum mąstiau, tartum rašiau, bet ar iš tikrųjų tai buvau aš?

Tačiau kiekvieną žodį, kurį esu parašiusi Atgimimo metais ir nepriklausomoje Lietuvoje, drįstu lyginti su kraujo lašu. Tokie svarbūs man yra šie, laisvėje gimę „žodžiai“ (Ten pat, p. 138).

Patys gražiausi jos žodžiai skirti Lietuvai, jos laisvei, Sąjūdžiui:

„Nesiliauju dėkoti likimui, kad mano žemiškame gyvenime teko patirti šitokius nepaprastus įvykius, išgyventi šitokius stiprius ir didžius jausmus. Tiesos triumfą. Tėvynės prisikėlimą. Valstybės Vėlykas. Tautos pergalę prieš nebūtį. Žmogaus atsitiesimą. Prisipažįstu, jog man tai buvo kaip stebuklas, kaip dovana, nukritusi iš dangaus“, — rašė ji savo „Sąjūdžio eilinės išpažintys“ (*Dienovidis*. 1998 geg. 29 - birž. 4, p. 10, 11).

Tai jautėme daugelis iš mūsų. Deja, atgautos laisvės džiaugsmas neilgai tęsėsi. Atsirado penktoji kolona, jos aktyvūs ir įžūlus „šeptinai“, ciniška raudonoji, geltonoji ir juodoji spauda. Gerai finansuojama LDDP pagrobomis, iš mūsų visų atimtomis, per visą gyvenimą sovietmečiu sukauptomis santaupomis, ji emė dominuoti, skleidama neapykantą, kerštą, dvasinį purvą.

„Publicistika — tai gyvenimo akimirkos... — taip rašo G. Mareckaitė minėtoje knygoje. (Ten pat, p. 138).

Tačiau tos akimirkos... kaip mažos žvakelės, maži šviesos žiburėliai gali įveikti tamsą. Rašytojas Algirdas Landsbergis yra pasakęs, kad krizės laikotarpiais žmonės visada žiūri į menininkus, tikėdamiesi, kad jie žino kelią iš tamsos į šviesą, iš nevilties į viltį. Žino! Nes jie uždega tiesos žvakelę, mažą šviesos žiburėlį patys, kartais net ir neįtardami, kad tampa švyturiais.

Straipsnyje „Dar kartą apie Tautos supriešinimą“ ir kitas bėdos, publikuotame *Valstiečių laikraštyje* (1994, spalio 4, p. 5), Gražina Mareckaitė akivaizdžiai parodo, kas sukūrė žiniasklaidos ir gerai apmokamų kūrų ir kūmu-

čių plačiai propaguojamus šampus — Sąjūdis ir Landsbergis „sugriovė ūkį“ ir „supriešino tautą“.

Dėl pirmojo šampo, autorei atrodo būtų „Teisingiau...“ paklausti, ar per pastarąjį pusimtį metų Lietuva turėjo koki nors ūkį? Juk tai, kas buvo, tebuvo aplūžęs, pasenęs, liaudies badmiravimu paremtas TSRS ūkis. Lietuva tebuvo TSRS kaulių ferma, Rusijos gamyklų filialas, karinis poligonas, o visas Lietuvos ūkis — tik strateginio sraigtelis stringančio imperijos mašinoje. Kaip greitai užmiršome to „klestinčio“ ir dar „nesugriauto“ ūkio simbolį — kanopą parduotuvės vitrineje ir eiles, eiles, eiles prie visko“. (Ten pat.) — net ir prie kanopų — O.V.)

„O kaip su tuo tautos supriešinimu?“ — klausia žurnalistė. — „Ak, kokioje taidkoje ir idilijoje gyvenome prie ruso, po to, kai visus, ką reikėjo, iššaudė ir išvežė! Vienin-gai dainavom, vieningai šokom, o Rainiai ir Tuskulėnai tylėjo... Tylėjo ir gyvieji užčiaupomis burnomis“.

Kai A. Šleževičiaus patarėjais, jaunatlievis S. Buškevičius ir jo komanda 1992 metais Lietuvos rašytojų sąjungoje išplūdo ir įžeidė moks-lininkes pedagoges, plūšėjusias prie tautinės mokyklos programos — gimė antras šampas — „dešinieji skriaudžia pedagogus“.

Kai A. Sniečkaus augintinis ir jo idėjų tęsėjas Aleksandras Štromas ir genetinis tautos nedraugas Tomas Venclova raudonojoje V. Matulevičiaus laidoje „Krantas“ prie kryžiaus kalė poetą Justina Marcinkevičiu, kad šis parašęs poemą „Pušis, kuri juokėsi“, neva KGB užsakymu — vėl gimė naujas šampas „dešinieji skriaudžia poetus“.

Koks įžūlus tai buvo melas, toli pranokstantis gebelsišką — niekas nenorėjo mąstyti. O šių šampų autoriai iš džiaugsmo trynė rankas, tą melą sukūrė, pragarą ugnį uždego... „Todėl ir metė žvėriui į nasrus Justina Marcinkevičiu, demaskavo poetą sve-timomis lūpomis — vardan nesuitaikymo, vardan galutinio tautos supriešinimo. Vie-nintelis žmogus, kuris tuo metu dar galėjo sustabdyti tą pražūtingą procesą, buvo pats Justinas Marcinkevičius. Tačiau jis, žiūrėdamas, kaip jo vardu supjudoma tau-ta, tylėjo. Toks buvo jo, tau-tos poeto, pasirinkimas. Jo nuosprendis. Kam?“ — klausia dramaturgė. (Ten pat)

Straipsnyje „Metėlė“ Gražina Mareckaitė parodo, kokia praraia skyrė Lietuvos komunistinę nomenklaturą nuo tautos. Įvykus Černobylio — Metėlės katastrofai, kai „... Gamta jau buvo užteršta ligi tol neregėtu mastu... Mūsų lietuviškoji nomenklatura (būsi-moji tautos išrinktoji LDDP), gavusi iš Kremliaus labai išlaptintą informaciją, puolė girdyti jodu vaikus ir vaikaičius... Mes, tarybinė liaudis — tomis dienomis, slenkant dangumi radioaktyviems debesi-mis, it bandomosios žiurkės komunizmo laboratorijoje, kapstėmės laukuose ir dar-žuose, dirbome statybose, kai-tinomis saulėje, maudėmės, lankėme žmoningose vieto-se... Jie sėdėjo už sandariai uždarytų langų ir rijo apsau-gines tabletes. Jų, tik jų pa-dermę reikėjo gelbėti, tausti atėities kartoms, o milijonams žemės kirminų ramia sąžine buvo galima leisti švitintis, sirgti, išsigimti, išnykti...“

Nukelta į 3 psl.

Scena iš spektaklio Taisyklė Nr. 1 arba Sapnuoti Vilnių draudžiamai! Dimitrij Matvejev nuotrauka

Sapnai apie Vilnių

Miuziklas iš gyvenimo mieste

Galbūt keista, kad vis plačiau po pasaulį sklindant gar-sui apie nepakartojamą, šiuo-laikišką ir modernų lietuvių teatrą, Lietuvoje vis rečiau su-rasi kokį širdžiai mielą spektaklį. Vilniaus teatrų scenose jo tenka ieškoti su žiburiu. Dauguma išgarsintųjų scenos šedevrų priklauso šiuolaikinio meno (postmodernizmo) sro-vei. Vienas garsus lenkų teat-ro teoretikas, kartais pajuo-kaudamas, šiuolaikinį teatrą priskyrė *sekalinio seksualizmo* krypčiai, o šios rūšies teatras patinka toli gražu ne visiems dramos meno gerbėjams.

Tačiau scenos gyvenimas kupinas netikėtumų. Buvusios Tiesos laikraščio spaus-tuvės priestate atrupėjusiomis sie-tomis, išdaulytais ir fanera užkaltais langais, režisierius Eimuntas Nekrošius įkūrė madingai apsiurusią experi-mentinę sceną, skirtą netradi-ciniams teatro renginiams, skambiai pavadintą *Meno for-tu*. Lyg tyčia tas nykus sovie-tinės architektūros „šedevras“ — buvusi laikraščio spaus-tuvė — riogso“ tarp gražiausių Vilniaus senamiesčio pastatų, priešais Šv. Onos bažnyčią, šalia Bernardinų sodo, Pilies skersgatvio, barokinių rūmų pašonėje.

Šioje apleistoje patalpoje — *Meno forte* (į patalpą patenka ma po geležinius buvusio fab-riko vartus ir šiukšliadėžių „alėją“) vieną gražų pavasario vakarą spektaklį keistu pa-vadinimu *Taisyklė Nr. 1 arba Sapnuoti Vilnių draudžiamai* parodė „Keistulių teatras“ (yra tokia teatro trupė Vil-niaus mieste). Tai buvo ne-tikėta ir miela dovana vil-niečiams ir ne tik vilniečiams. Šio spektaklio idėją pasiūlė, scenarijų ir muziką jam su-

kūrė vokiečiai Volker'is Lud-wig'as ir Birger'is Heyman'-nas. Bet lietuvių režisieriaus Aido Giniotio, scenografas Ra-munės Skrebūnaitės ir *Keis-tulių teatro* artistų kūrybiškos pastangos universalią miuziklo schemą pripildė ne-pakartojamos Vilniaus dvasios ir miesto gyvenimo vaizdų, nes to ir siekė miuziklo su-manytojai. Kaip sako „Keis-tuliojai“, tai „drama ir miuzik-las apie didelio miesto gyve-nimą ir išgyvenimą jame, apie viltį ir savęs apgaudinėjimą“. Tai graudūs, linksmi, liūdni ar grėsmingi nutikimai, ku-riuos „sapnuoja“ naivi Mer-gaitė iš provincijos, vieni viena atsidūrusi Vilniaus stotyje ir bematant įtrauktą į miesto gyvenimo verpetus. Prieš žiū-rovų akis šiuolaikiškos muzi-kos ritmu plaukia ir teka miesto kasdienybės vaizdai, žmonės ir jų reikalai. Vil-niečiams, kurie vaizduojami scenoje, režisierius ir aktoriai nepagailėjo išraiškingų spalvų (plastikos, kalbėsenos, psicholo-gijos), tad ir džiaugiesi žiūro-vai, matydami atpažįstamus Vilniaus gatvių personažus: senamiesčio keistuolį, garsią pyragėlių pardavėją, gatvės muzikantus, chuliganus, Auš-ros Vartų 'ubages, triukšmin-gus Krišnos gerbėjus ar „raudonąsias našles“, apgulu-sias Arkikatedrą.

Kiekvienas trupės artistas, žaibiškai keisdamas pavidal-us, vaidina daugybę vaid-menų (epizodų). Štai Ilona Balsytė persikūnija į stoties Valytoją, Praeivę, Mariją, gat-vės Prekeivę, Policininkę, Gi-dę. Aktorių Sigitą Jačėną ma-tome kaip Batią, Praeivį, re-akcingą Pilietį, gatvės Pre-keivį, Henriką, Turistą, Kuni-gą, girtą Darbininką. Lygiai taip ir visi kiti — o jų spektak-lyje vaidina vienuolika —

žaibiškai keisdami vardus, išvaizdą, plastiką, psicholo-giją, parodo scenoje aštuonias-dešimt vieną personažą, do-vanodami sau ir žiūrovams vaidybos džiaugsmo akimir-kas. Tik Joana Čizauskaitė — šių sapnų sapnuotoja — vaidi-na vieną vaidmenį — Mer-gaitės. Vaidina puikiai, per-teikdama šiuolaikinės paaug-lės psichikos niuansus, kon-trastingas sielos būsenas, ra-gaujant pirmuosius pažinimo vaisius — rūgščius, karčius ir saldžius.

Stebina ir džiugina pastabi spektaklio kūrėjų akis, jautri širdis, jaunatviškas šmaikš-tumas, atvirumas gyvenimui, meilė savajam miestui. Tiesa, šiuose scenos „sapnuose“ be-veik nėra istorinės Vilniaus praeities — čia nesapnuoja-mas nei geležinis vilkas, nei kunigaikščiai, nei Barbora su Žygimantu. Sapnuojami tik dabartinio Vilniaus žmonės — čigonai, praeiviai, vairuotojai, turistai, suteneriai, McDo-nald's užkeigos padavėjai... Ge-ri ir blogi, švelnūs ir pikti, juo-kingi ir graudūs. Bet kažkur fone, vienoje kitoje scenografi-jos detalėje vis dėlto alsuoja miesto istorija. Juk Vilniuje net Aušros Vartų ubagės iš kartos į kartą yra *vilniečiai*.

Šis spektaklis ypatingas ne tik savo žanru — miuziklas apie Vilnių — bet dar ir tuo, kad spektaklis tęsiasi ir po vaidinimo. Žiūrovai, pro gele-žinius spaus-tuvės vartus išėję į senamiesčio gatves, patenka į realybę, į vakarinio miesto šurmulį. Tačiau kartu jie ne-šasi ir spektaklio sapnų nuo-taiką — praeiviai atrodo kaip scenos personažai, gyvenimas — kaip spektaklio tęsinys, o prožektoriais apšviesti sena-miesčio bokštai, Gedimino pi-lis, Trys Kryžiai ir puošnūs namų fasadai atrodo kaip nuostabiosios dekoracijos vai-dinimui, kuris niekadės nesi-baigia, nes tai yra mūsų Gy-venimas.

Grazina Mareckaitė

Varpai — tikėjimo skelbėjai

Kodėl Dievas mums davė tik vieną burną, bet dvi ausis? Todėl, kad idėmiau klausy-tume Jo žodžio... Tokią inter-pretaciją šimtai vilniečių, ge-gužės 25 susirinkę Vilniaus Arkikatedros aikštėje, išgirdo iš Jo Eminencijos Kelno (Vo-kietija) arkivyskupo kardinolo Joachim Meisnerio lūpų. Įs-pūdingoje šio dvasininko kal-boje buvo dar ne vienas pui-kus palyginimas, bylojantis apie katalikiškosios liturgijos neatskiriamus palydovus — *varpus*.

Būtent jų — suderinto skambesio varpų, — ir nebuvo ligi šiol pagrindinėje Lietuvos šventovėje, kurią sovietų val-džia buvo pavertusi sandėliu, o vėliau — Paveikslų galerija. Ši trūkuma 1999 metų gegužės mėnesį lankydamasis Vilniu-je, pastebėjo kardinolas Meis-

neris ir nusprendė jį ištaisyti. Jo rūpesčiu Gešero miesto lie-jykloje buvo užsakyti šeši var-pai, skirti Vilniaus Arkikated-rai.

Juos praėjusį šeštadienį ir regėjome aikštėje šalia var-pinės. Labai gražus buvo var-pų pašventinimas, arba, kaip išsireiškė kardinolas Audrius Juozas Bačkis, krikštynos, nes varpai turi vardus... Pirmasis (2600 kg) pavadintas kardino-lo Meisnerio garbei *Joachimo* vardu su jo vyskupiškąjo her-bo įrašu *Spes nostra firma* („Mūsų viltis tvirta“); antrasis (1505 kg) — *Casimirus* su įra-šu iš šv. Kazimiero pamėgtos giesmės *Mergeris Marijos gar-bei Omni die dic Mariae* („Kiekvieną dieną skelbk Ma-rijai“); trečiasis (1015 kg) pa-vadinatas *Stanislaus* kankinio Šv. Stanislovo vardu su įrašu

iš Šventojo Rašto *Zelatus sum pro Deo* („Degu uolumu Die-vui“), ketvirtasis (725 kg) — *Helena*, šv. Elenos garbei su įrašu *Vilniaus regnavit a lig-no*, („Dievas karaliauja nuo kryžiaus“) penktasis (644 kg) pavadintas *Anna Švč. Mergelės Marijos motinos* Šv. Onos garbei su įrašu *Gaudeamus in Domino*; šeštasis (464 kg) — *Jurgis Matulaitis* su įrašu iš palaimintojo herbo *Vince malum in bono* („Nu-galėk blogį gerumu“). Taip pat prie kiekvieno užrašo išraižyti kiekvienam vardu atitinkami ženklai.

Varpų palaiminimo pamal-dose dalyvavo Lietuvos vysku-pai. Padėkos žodį tarė Vil-niaus mero pavaduotojas Vid-mantas Maciulis. Iškilmėse koncertavo Arkikatedros jau-nimo choras, grojo repren-tacinis karinis orkestras.

Alfредas Guščius

VIENĄ VASARĄ VILNIUJE

Alfonsas Tyruolis

Šventaragio slėny
Susitikus bičiuliams,
Saulė žaidė gelėm,
Žaidė vasaros burtai.

O tos vasaros dienos
Vilniaus bokštų žaisme
Ir brangios praeities
Taip miellam artume!

Ir tie tonai žavingi
Katedroj didingoj,
Taip širdin įsilieję,
Kad už marių aidėtų.

Ir tas žvilgsnis Marijos
Aušros Vartuos šventuos —
Kas mieliau mus ramins
Šių dienų neganduos?

Ir menų brangenybės,
Ir relikvijos šventos,
Iš po žemių iškeltos,
Tyru auksu sužibę.

Ir tos iškylos šaunios
Žydinčiais Paneriais
Ligi Vytauto menių,
Ligi Centro Europos.

Ir tos vasaros vaisės,
Stebinę gausumu
Ir jas tiekusios mums
Tyru nuoširdumu.

Greit nubėgo mums tos
Dienos, pilnos giedros,
Su rudens srovėmis
Nubangavę žiemoti.

Ir dabar, kai skaisčių
Spindulių vis mažiau
Saulė bers mūsų takui
Ir juo žengt bus sunkiau.

Guos mus dienos anos,
Pilnos saulės, giedros
Šventaragio slėny,
Gedimino kalne.

GROŽIS... (Iš 1 psl.) spon-
taniškai lengvai pajaučia tą
spindėjimą ir juo ypač susi-
žavi. Kai mūsų dvasia intuivy-
viai dailiajame meno kūrinį
atpažįsta kitos dvasios ato-
švaiste, tada mūsų siela su-
plasnėja džiaugsmu, nes ji su-
sitiko veidas į veidą savo sesės
šešėlyje — amžinosios laisvosios
sesės, tokios pat kaip ir ji pati
(...) Štai kodėl didieji dailiojo
meno šedevrai — didžiųjų
dvasių kūrinių — jautriems
žmonėms sužadina tokią pa-
gaunamąją kontempliaciją,
kad ji priartėja prie ekstazės.
Tik, deja, šitokie kūriniai, ku-
rie pasiekia mūsų žmogiškos
būties gelmes ir pakviečia
mūsų sielą į kontempliacijos
skaistų sutikimą, yra reti.
Reti šitokie kūriniai, retas
šitos gilus meniškasis grožis,
nes retai ir didiesiems talen-
tams tepavyksta savo nema-
riosios dvasios atošvaistę įku-
nyti žmogiškos prasmės kū-
rinį. Bet vis dėlto tik tas ku-
riniuose žmogiškosios idėjos ir
dvasios paslapties didesnis
ar mažesnis suspindėjimas,
pasireiškiantis konkrečiomis for-
momis kas kartą vis kitaip,
tėra meniškąjo grožio viena
didžiųjų savybių.

Taigi atrodo, kad realiai ir
objektyviai dailiojo kūrinio
grožis priklauso nuo kūrėjo
technikos, nuo žmogiškai ver-
tingos idėjos ir autoriaus dvasios
spindėjimo ir nuo auto-
riaus nesuinteresuotumo rea-
lizuojant savo intuitivinę vi-
ziją medžiagoje. Tai — ben-
driausios meno grožio ypa-
tybės bei sąlygos. Detaliau
nėra galima čia kalbėti, nes
kiekvienas kūrinys yra savo-
tiškas, individualus, nepakar-
tojamas (...) Didžiausiais dai-
liojo meno dalykais kūrėjai
daugiau ar mažiau sąmonin-
gai siekia grožio — bendrojo
tikslą, tačiau konkretiai kiek-
vienas menininkas jį realizuo-
ja kitaip, pagal atskirą, žmo-
giškai vertingą idėją, pagal jos
pergyvenimą, pagal savo pa-
ties pamėgimus, pasaulėjautą
ir tautos bei epochos aspiraci-
jas. Kadangi grožis gali pasi-
reikšti mene nesuskaitoma
daugybė konkrečių būdų, to-
dėl ir visokių rūšių meno kri-
tikams reikia turėti platų

žvilgsnis ir jautrus skonis,
kad jie pajęgtų tą individua-
liai pasireiškiantį grožį pa-
jausti ir tinkamai iškelti.

Bjaurumas mene

Nesiimdami spręsti nuodug-
niai bjaurumo problemos me-
ne, pasitenkinsime čia kelio-
mis pastabomis. Kaip E. de
Bruyne teisingai pažymi, tik-
rovėje bjaurumą žmogus retai
tegali pergyventi estetiškai.
Tačiau geros technikos apipa-
vidalintas bjaurumas gali būti
mišraus estetinio malonumo
objektu. Kai žmogus juo gerisi
mene, jis jaučia malonumą ne
tik dėl objekto, bet ir dėl meni-
ninko techninio gabumo, tech-
nikos grožio, kuris bjaurumą
lyg neutralizuoja.

Apskritai bjaurumas mene
nėra visai retas elementas,
ypač kai kūrėjai imasi vaiz-
duoti tragiškas ir klaidingas te-
mas. Bjaurumo nevengia šių
chaotiškų laikų menininkai; jo
sutinkame natūralistų kūri-
niuose, jo gana apščiui randa-
me natūralistų ir drauge
mistikų tautos — ispanų —
tapyboje: Zurbarano, Ribera,
Velazquezio ir Goya darbuose.
Jei bjaurumo griebiasi net to-
kie žymūs dailininkai, kaip
paminėti, gali kilti klausimas:
kodėl? Be abejo, atsaky-
mas gali būti ne vienas.

Pirmiausia, neretai meni-
ninkai ima vaizduoti bjaurius
ar keistus, charakteringus ob-
jektus todėl, kad jiems rūpi
techninės, formalios proble-
mos: ne kas vaizduoti, bet
daugiau „kaip“, kokius spalvų
derinius vartoti, naujus efek-
tus išgauti, nes tada maža te-
tenka skaitytis su iškreipimu
paties objekto, kuris iš prigim-
ties yra deformuotas. Dailini-
ninkai kartais vaizduoja charak-
teringus, keistus ir bjaurius
klaikius dalykus, nes jie lei-
džia ryškiau pasirodyti jų
technikos galybei ir savaran-
kiškumui. Tokių savo techni-
kos virtuozistikumų parodyda-
vo menininkai visais laikais,
bet jų gausiau šiandien, kai
nebėra nuoširdaus kontakto
tarp visuomenės ir meninin-
kų, o šie pastarieji yra palikti
tik savo menui.

Bet meno kūrėjai vaizduoja
charakteringus, keistus ir
bjaurius dalykus, lyg protes-
tuodami nesąmoningai, ypač

šiais laikais, prieš grožio su-
banalinimą ir meno sustan-
dartinimą. Kai šiandien kiek-
viena neišsprusis mergina su
siuvėjos, modistos ar kosmeti-
kos įrankių pagalba gali atro-
dyti taip pat graži, kaip
aukštesnės visuomeninės pa-
dėties moteris, kai kiekvie-
nam žingsnį mieste stengia-
masi pasiekti tą vidutinį kas-
dieninį gražumą, kurį pran-
cozai vadina „joliesse“, kai
pirkkliai komerciniais sumeti-
mais yra pripildę krautuves ir
svečių kambarius dailiojo me-
no kūrinių banalių imitacijų ir
taikomojo meno serijinių fab-
rikatų, kur nebėlieka indivi-
dualios technikos žymių, —
tas pigus negyvas grožis įkry-
jautriesiems žmonėms ir dis-
kredituoja tikrąjį gyvąjį grožį
menininkų akyse. Apsupti pil-
kojo grožio banalybių ir falsifi-
katų, jie ima žavėtis visu tuo,
kas žadina šviežesnę, naujesnę
įspūdį. Keistumai ir bjauru-
mai menininką patraukia dar
ir todėl, kad patia savo pri-
gimtį jis pergyvena ne tik-
rovės bendrumus, bet indivi-
dualumus. Tiesa, kad kiekvie-
na būtybė, ypač žmogus, yra
individualus, tačiau tas indi-
vidualumas dar labiau krin-
ta į akis charakteringame ir
bjauriame veide.

Pagaliau menininkai mėgsta
keistumą bei bjaurumą ir kar-
tais juo tiesiog žavisi dėl tos
pačios priežasties, kaip ir pa-
prasti žmonės, būtent dėl tik-
rovės gilesnio, nuodugnesnio
pažinimo. Pasibjaurėjimo, bai-
mos, užuojautos, smalsumo
jausmų apimti, jie lyg užburti
sustoja prie bjaurumo, nes „jis
atskleidžia mūsų sudėtinės
tikrovės gilųją paslaptį, nes
jis leidžia pajusti šurpioj pas-
laptį gyvenimo vertę ir skur-
džią niekystę, kuri mus tyko-
ja, kuri taip skaudžiai prieš-
tarauja mūsų norams, mūsų
viltims ir mūsų mintims“, —
sako E. de Bruyne (*Esquisse
d'une philosophie de l'art*, 319
psl.). Kadangi degeneracija ir
bjaurumas yra susiję su mūsų
tikrovės netobulumu ir nyk-
stamumu, su jos sąrangos pas-
laptimis, tai bjaurumu domisi
ne tik natūralistai a la Zola,
bet ir neabejotinai mistiškos
nuotaikos žmonės a la Dante,
Rembrandtas, Baudelaire'as,
Dostojevskis.

Kokia bjaurumo reikšmė

Jaukiose Techninės biblio-
tekos patalpose, įsikuriosiose
patioje Vilniaus senamiestio
širdyje, netoli didingo archi-
tektūrinio Dominikonų vie-
nuolyno ansamblio, gegužės
15 dieną buvo atidarytos iš
karto dvi parodos: Albino Sla-
vinsko personalinės fotografi-
jos paroda *Vilnius — vakaro
pasaka* ir Audronės Damkaus-
kaitės-Slavinskienės piešinių
paroda *Kosminė energija*.

Ryta yra talentingų meni-
ninkų, sugebančių kurti grožį
ir darniai dirbti, gyvenant po
vienu stogu, tačiau ir šikart
menininkų Slavinskų pora
nudžiugino vilniečius iš karto
net dviem vienu metu sureng-
tomis parodomis. Akivaizdu,
jog šios dvi parodos — viena
fotografijos, o kita piešinių —
yra dviasiskai labai giminin-
gos, o spalvinių požiūriu —
taip pat viena kitai artimos.

Vos įžengus į parodą, vie-
noje pusėje iš didelės fotonuo-
traukos blykstelė didinga bal-
ta šventykla, švelniai gaubia-
ma vakaro prieblandų, o iš ki-
tos — šiltais „moteriškais“ to-
nais nuspalvinta, tačiau van-
gogiška, ryškiai geltonu so-
drumu nutapyta žydinti pienė.
O kaip rašo dailininkė savo
čia pat įrašytame eilėraštyje:
„Atsisėdau prie pienės... jos
žiedas geltonas spinduliuoja
man saulės šviesą...“ Ir visi
kiti A. Damkauskaitės-Sla-
vinskienės miniatiūriniai pie-
šiniai — imantrūs rytietiško
stiliaus ornamentai, nedideli
šiltai pasteliniiais tonais nu-
tapyti paveikslėliai — eks-
promtai, tarsi atliepia kitą —
„vyriškąją“ ir solidžią — foto-
grafijų parodos dalį.

O ji ištis ne tik gausesnė,
bet ir brandesnė, nes reži-
sierius ir fotografas Albinas

mene? Vieno atsakymo taip
pat nėra. Vieni mano, kad
bjaurumas iškelia menininko
nugalintą techniką. Kiti, kaip
šv. Augustinas, nurodo, kad
jis leidžia ryškiau pajusti
grožio spindesį. Sudėtingoje,
žmogui brangioje tikrovėje
bjaurumas esąs tas klaidus
juodas fonas, kuriame visa ga-
lybe sušvinta grožio žavumas.
Tretiems bjaurumas primena
krikščioniškojo gaillestingumo
reikala ir žemiškų dalykų ga-
lutinį sunykimą. Ir pagaliau
tiek gyvenime, tiek mene
bjaurumas padeda atskleisti
tikrovės paslaptį įvairu-
mą, leidžia pažvelgti į gyve-
nimą iki jo raupsuotą žaidžų,
šurpių užkampių ir intuityvi-
niu būdu įgalina pergyventi
tai, ko paprastame gyvenime
galime neįžvelgti (320 psl.).

Tai galima mene, nes su
technikos pagalba kūrėjas
bjaurius dalykus stilizuoja,
kaip ir gražius, t.y. kas tik-
rovėje yra miglota ir išbla-
kyta, tai meno kūrinį lieka
sukoncentruota, išryškinta ir
drauge tai ne taip traukia
žiūrovą į praktinį suintere-
suotą pergyvenimą, kaip rea-
lius bjaurumas. Ir kol žiūrovas
gerisi tuo bjaurius dalykus
vaizduojančio kūrinio pažini-
mu, tol ir bjaurumas gali būti
vadinamas estetišku. Tačiau
tai nereiškia, kad visi tokius
dalykus vaizduoją kūriniai
turėtų įeiti į dailiojo meno
sritį. Vieni gal jon patekti, o
kiti, dėl baidykliskumo tiesiog
neprieinami estetiškai pažinti,
gali būti vadinami taikomojo
meno dalykais, kurie gali būti
naudingi kūrėjo techniniams
sugebėjimams išreikšti arba
padėti žiūrovui baidykliskai
paslapties dalykus patirti,
kaip nebėlogai nupiešta ilius-
tracija padeda turistui geriau
atmintyje užfiksuoti gamto-
vaizdą to krašto, kuriame jis
keliaavo ar keliauja. □

Paslaptingas Vilniaus sutemų grožis

Slavinskas eksponuoja savo
išties žavų trisdešimt keturių
teminių fotografijų ciklą, skir-
tą mūsų vakariniam Vilniui ir
netikėtai atsiveriantį mums
žaižaruojančių šviesų netikėtų
sąskambių blyksniais, atgy-
jančiais pasakiškai gražiame
ir paslaptینگame nakties pa-
saulėje.

Štai dar viena fotonuotrau-
ka — tarsi paveikslas, ku-
riame tarsi iš paukščio skry-
džio žvelgiamė į melsvų su-
temų prieblandą padabintą
užšalusią Nerį, grakščia juos-
ta juosiančia Geležinio Vilko
tiltą, kai net ir banali, pilka ir
atstumiančios stalininės sta-
tybos laikus menanti Pedago-
ginio universiteto siena staiga
ima ir nušvinta švelnia ma-
tine vakaro žibintų šviesa.

Ypatinai gražios ir šventiš-
kos, netgi sukuriančios regimo
stebuklo pojūtį, yra Albino
Slavinsko vakaro prieblandoje
nufotografuotos nuostabios ir
gražios Vilniaus šventovės:
baltoje mėnesienos šviesoje
skendinti Šv. Petro ir Povilo
bažnyčia, kontrastuojanti su
čia pat intensyviai pulsuo-
jančiu vakariniu automobilių
srautu, nusidriekiančiu kaž-
kur toli į beveidę vakaro gel-
mę... ar didingai išnyra Šv.
Onos bažnyčia ir Bernardinų
vienuolynas, išdailinti anksty-
vosios gotikos ir baroko laikų
ornamentais, tarsi įsispau-
dusiais trapijoje vakaro žibin-
tų šviesoje.

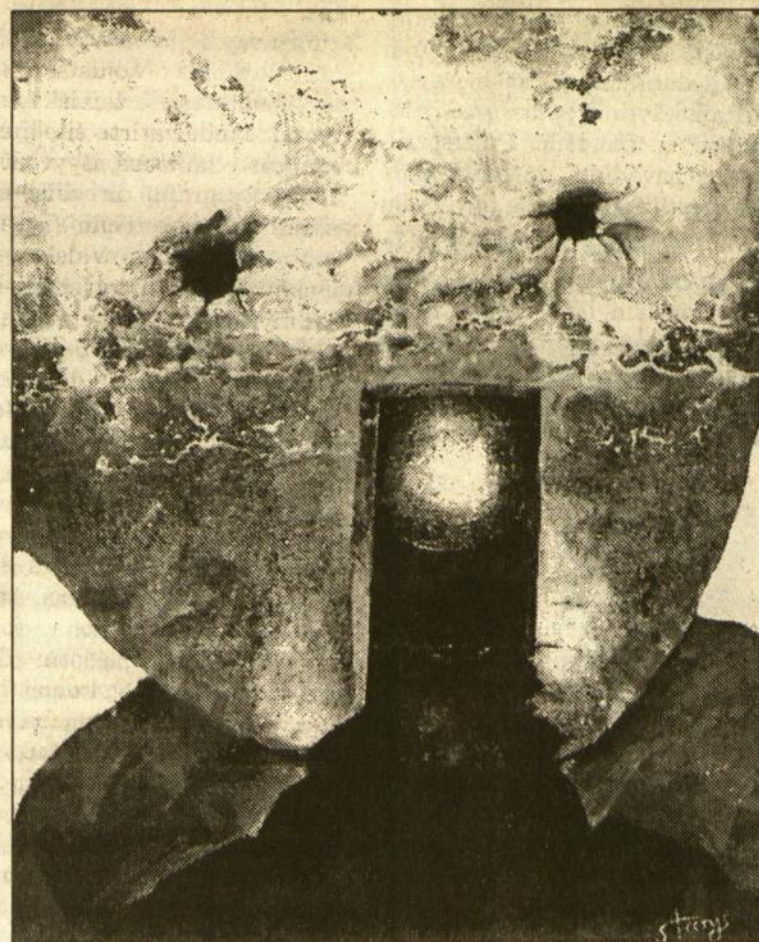
Neregėtai gražus yra ir vi-
sas naktinis Vilnius, įamžin-

tas menininko fotografijose:
tamsiai mėlynas ir drėgnas
vakaro kelias ties modernia,
tačiau steriliai beveide dega-
line, kurios plastiko sienose
staiga vaivorykštės spalvomis
suspindi automobilių žibintų
šviesos. O Žalioji tiltas meni-
ninko fotografijose išnyra iš
vakaro sutemų kaip tikras
žalias vaiduoklis, ant kurio
parapetų dar stūksto sovieti-
nių laikų paveldėti „staba“ —
bjaurios darbininkų ir „kolu-
kiečių“ statulos, tačiau nepa-
prastai švelnus ir turtingas
vakaro spalvų žaismas pasi-
glenžia ir jų siluetus, viską
išdildydamos tarsi gyvame
žalsvame švytėjime.

Neabejotina, kad fotografas
ir režisierius Albinas Slavin-
skas yra jau patyręs meninin-
kas: gimė 1957 metais Vil-
niuje, mokėsi Maskvoje. Foto-
grafuoti pradėjo nuo vienuoli-
kos metų.

Galime pasidžiaugti ištis
didele fotomenininko Albino
Slavinsko sėkme, eksponuo-
jant šią Vilniaus, kaip tikro
„vakaro pasakų“ miesto pa-
rodą, atvėrusią dar niekam
nematytą jo senovinių švento-
vių, paslaptingų vakarinių
gatvių ir pastatų, grožį. Iš
tiesų, belieka padėkoti šiam
talentingam menininkui už
puikų vakarinio Vilniaus fo-
tografijų ciklą ir palinkėti dar
daug kūrybinių įžvalgų to-
kiame dvasiniame kelyje, ku-
riame neabejotinai žėri *Later-
na magica*.

Giedrė Sakalauskaitė

Stasys Eidrigevičius. *Durys. Gūašas.*

Eidrigevičiaus kūriniai — iššūkis...

Pirmą sykį susipažinau su
dail. Stasio Eidrigevičiaus kū-
ryba 1986 m. jo parodoje Saint
Xavier College galerijoje, Ci-
kagoje. Jo kūriniai paliko ne-
išdildomą įspūdį. Todėl ši
kartą stengiamas būtinai vėl
pamatyti jo parodą Lietuvių
dailės muziejuje, Lemont, Ill.

Tai yra ypatingas, genialus
dailininkas, kurio kūriniai ne-
gali būti įvertinti tik po vieno
žvilgsnio. Jie pareikalauja su-
stoti, susimąstyti, nebūtinai

stengiantis suprasti, ką daili-
ninkas nori pasakyti, bet ką
kiekvienas žiūrovas įstengia
išskaityti kiekviename įvaiz-
dyje. Daugumas mažo forma-
to kūrinių praranda savo ma-
žumą, kadangi įvaizdžiai turi
savo emocinę, psichologinę ir
intelektualinę jėgą.

Tie patys kūriniai, matyti
prieš 16 metų, ne tik kad ne-
prarado savo jėgos, bet dar
daugiau sustiprėjo. Tai parodo
kūrinių gyvybę, kuri kalbės

SU ŠERMUKŠNIO... (Iš 2 psl.)
(Dienovidis. — 1996, ba-
landžio 26, p. 3)

Straipsnį autorė baigia
širdgėla: „Černobylis buvo tik-
roji SSRS, to monstro ant mo-
linių kojų, griuvimo pradžia.
Milijonai vergų nužemųjų
pakėlė į dangų akis ir ėmė
mąstyti: „Žiūrėkite, jie mums
meluoja! Ar mes ne žmonės?
Vaje, kurie savanaudžiai ir
apgavikai mus valdo!“

Deja, praregėjimas nebuvo
tikras, nebuvo tvirtas, nebuvo
ilgalaikis. Kaip ir mūsų tautos
praregėjimas, pamčius neap-
rėpiamus gulagų kapinytus,
atsivėrus KGB archyvų pa-
slaptims, palietus pirštais
kraujuojančias praeities žaiz-
das. Milijonų akys ir vėl su-
smigo į žemę, baugiai ir nu-
lankiai nulinko galvos prieš
tariamą kankintųjų visagaly-
bę, o lūpos prakeikė laisvės
šauklus, kartu prakeikdamos
ir laisvę, ir teisybę. Argi žmo-
guje jau įvyko negrįžtami
mutacijos procesai?“

Su dideliu nerimu Gražina
Marekaitė kalba apie tautos
ateitį, kuri jai atrodo proble-
miška: „Nejaugi neįveiksime
savo istorijos, geografijos nega-
tyviųjų pusių, nepergud-
rausime nepalankaus planetų
išsidėstymo? Nejaugi nenuga-
lėsime destruktijos ir bjau-
rasties, rutinos ir tingulio, ne-
jaug nesuvaldysime demonų,
taip pamėgusių Lietuvos žė-
mę? — klausia ji savo kny-
gos „Gyvenimo teatro“ pa-
baigoje (p.137).

Iveiksim! Nugalėsime! Lie-
valdysime! Tik reikia, kad Lie-
tuvoje atsirastų dar bent de-
šimt tokių žmonių, kaip Gra-
žina Marekaitė, būdinių
tautos sąjaujoje su šer-
mukšnio rykšte. □

kiekvienai generacijai taip,
kaip Mozarto ar Bacho muzi-
ka.

Dail. Eidrigevičiaus kūriniai
stato klausukus. Pavyzdžiui
kūrinys „Laisvė“ — paukštis,
ilgu snapu perdūręs sukry-
žiuotus sparnus: ar jo sparnas
tikrai toks ilgas, ar yra pri-
durtas? Jis pats gali snapą
ištraukti, bet ar jis tai nori, ar
ne? Sparnai skylėti — ar jis
skristų, ar ne? Ar jis pats
pradūrė sparnus, ar kas kitas?
Taip, kaip žmogaus gyvenime,
ne visada randi atsakymus.
Kitas kūrinys — jo paties au-
toportretas: ar uždėtas skersi-
nis nori neįleisti kitų, ar nenori;
negali pats išeiti? Taip ir
prasideda spėliojimas, vesda-
mas į spėliojimus apie patį gy-
venimą ir jo prasmę. Galbūt
pačiam dailininkui niekad są-
moningai neatėjo tokios min-
tys, bet žmogus, eidamas per
gyvenimą, nuo pat gimimo yra
kaip filmavimo aparatas, vis-
ką užfiksuoja. Dauguma įvaiz-
džių, garsų, jausmų kaupiasi
pasąmonėje, mažiau — są-
monėje. Dailininkas tai perlei-
džia per savo prizmę nebu-
tinai pats suprasdamas kiek-
vieną sukurtą įvaizdį. Tuo
pačiu žiūrovas, žvelgdamas į
kūrinį, gali išvystyti savas in-
terpretacijas ir kiekviena iš jų
būtų teisinga tam žiūrovui.
Kitaip sakant, kūrinys turi
egzistuoti savyje.

Kiekvienas dail. Eidrigevi-
čiaus kūrinys yra iššūkis žiū-
rovui: stebėk, mąstyk, daryk
sprendimus.

Kai didelė dauguma šiuo-
laikinio meno yra tik niekas
apie nieką, tai didžiausias ma-
lonumas matyti kūrinius, ku-
rie ne tik patraukia akį savo
puikiu, subtiliu spalvum,
formom ir lyriškumu, bet
įtraukia į save, lyg kad sa-
kytų: „Sustok, pagalvok, pasi-
kalbėkim.“

Zita Sodeikienė

ŠVYSTELĖJIMAI

MUZIKA IR PSICHOANALIZĖ

Karmen opera ar psichoanalizės seansas?

Mėginta kas tai naujo. Reklamuota, kaip „didžiausias sezono įvykis“. „Režisieriaus Lecho Majewskio interpretuojama *Karmen* — bandymas papasakoti Chosė ir Karmen istoriją gana primityviai manipuliuojant froidiškais simboliais. Publikai tarsi kvailelei nuolat aiškinama, kas yra moteris (vienuolė ir prostitutė), kas yra vyras (motinos ir tėvo archetipų supančiotas kompleksų rinkinys), kas yra vyro ir moters santykiai (sado-mazochizmas ir korida)“, — rašo operos kritikė Junija Galejeva (*Muzikos barai*, 2002, 3-4 nr.).

Operai vykstant, scenoje pasirodo nebylūs statistai ir statistės (pvz., prostitutės ir vienuolės) ar vizualiniai simboliai (dažnai žaidžiama spalvomis, daiktų formomis ir kt.).

Kritikė Galejeva taigia: „Melodinga, žerinėciai ekspresyvi Bizet *Karmen* muzika tik retkarčiais prasibrauna pro visus simbolius (...) Visa „aiškinamoji“ scenos kalba (...) neveikia emociškai, o apeliuoja į loginį mąstymą, analizuojantį protą. Tuo tarpu muzika — jausmų kalba. O kai protas veda į vieną pusę, o širdis — į kitą, rezultatas išeina mažų mažiausiai keistokas“.

Ir koks tas rezultatas? „Pacioje operos pabaigoje, tuo metu, kai Chosė nuduria Karmen (...) salė garsiai juokėsi. Ar tai nėra geriausias įrodymas, jog tai, ką matome scenoje, ne tik nėra susiję su muzika, bet ir ją naikina?..“ Kritikės išvada teisinga, bet, šalia to, dar galima teigti, kad froidiškas aiškinimas ne tik blaškė dėmesį, bet gal buvo per silpnas paaiškinti operoje vaizduojamas žmonių tragedijas.

ANTROPOLOGIJA

Margaret Mead: „rojus“ po palmėmis...

Aplankiusi ir apklausinėjusi Ramiojo vandenyno Samoa salos gyventojus, Margaret Mead 1928 metais parašė nedidelę knygą *Coming of Age in Samoa*. Anot jos, šios salos gyventojai nejaucia nei kaltės, nei pavydo, nei neturi jokių vidinių ar išorinių varžtų lyties išraiškai: nesvarbu — nei amžius, nei santuoka: ten viskas vyksta po palmėmis ir visi dėl to saloj laimingi. Praktiškai — rojus. Žinoma, Vakarai mielai norėjo apie tokį rojų išgirsti ir jį nedelsiant išbandyti. Margaret Mead greit tapo dvidešimtojo amžiaus žinomiausia ir įtakingiausia antropologe.

Autoritetingas, su 40 metų patirtimi, Australijos Krašto universiteto antropologijos profesorius Derek Freeman, ištyręs Samoa salos gyventojų papročius, rado visiškai ką kita. Savo studijoje *Margaret Mead and Samoa: The Making and Unmaking of an Anthropological Myth* jis išdėstė, kad tos salos gyventojai nuo senų laikų (taigi, ir Meados apsilankymo metu) mergystę vertina, santuokinę ištikimybę užlaiko, lytinio palaidumo netoleruoja, svetimateriavimą draudžia ir baudžia. Profesorius Freeman Meados tariamas išvadas pavadino „antropologinio mito fantazijomis, kurios visiškai neatitinka Samoa gyventojų etnografijos ir istorijos faktų“.

Freeman studija nebuvo taip entuziastiškai sutikta, kaip Meados: daug kur ji tiesiog buvo visiškai ignoruota. Kas gi mėgsta žmogų, kad ir tėvą, atėjusį į įsismaginusių paauglių „baliuką“, kuris ieškodamas savo dukrų uždega užgesintas šviesas? Tad daug kur Vakaruose (kad ir Lietuvoj) tebesigirdi panašių į Meados „laisvo rojus“ idėjų...

BIOCHEMIJA

Hormonai ir tėvo vaidmuo

Nuo senų laikų žinoma, kad nėščiomis tapusios moterys pačiu kūnu ruošiasi motiniystei. Ne taip seniai biochemijos mokslas nustatė, kad jų fizinį pasiruošimą vykdo hormonai, turį įtakos ir jų psichė.

Nauji biocheminiai tyrimai rodo, kad ir tėvu tampančio vyro kūne vyksta hormonų kaita, kuri gali jį įtaigoti tapti tėviškesniu (*Psychology Today*, April 2002). Žinoma, biocheminių veiksmų įtakos negalime perdėti. Kaip visos meilės ar pykčio negalima suvesti į adrenaliną, taip nei tėvystės jausmų — į hormonų. Biochemikai ir, tuo labiau, psichologai teigia, kad tol, kol visuomenė tėvui nepripažino galimybes ar reikalo bent kiek rūpintis naujagimiu, tol nei hormonai neturėjo pastebimos įtakos. Bet dabar naujagimio vystyklais ar čiulptuku sudomėjęs ar besirūpinęs tėvas gali lengviau atsidusti. Tai ne prieš jo prigimtį. Priešingai: hormonai jam pritaria. O vaikui psichologiškai tėvo artumos reikia. Vaikas gal to nesakys, bet jis jaus. Ir jam — berniukui ar mergaitei — tai psichologiškai išeis į naudą.

LEIDINIAI

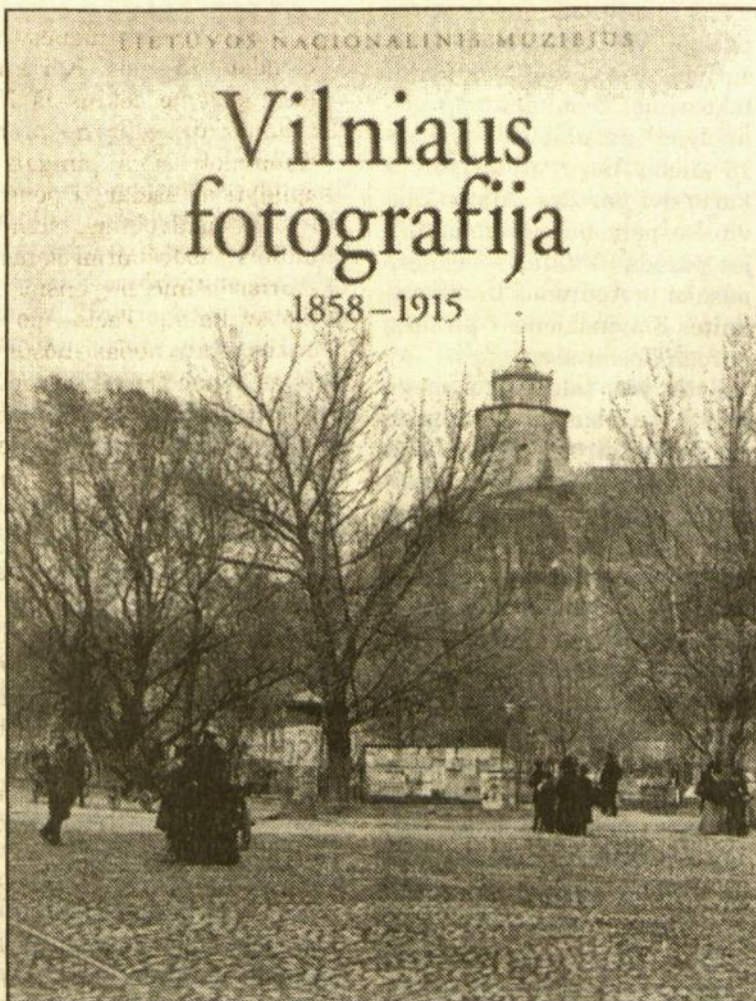
Senojo Vilniaus fotografijos

Istorinių vaizdų, pastatų ir asmenų albumas

Lietuvos nacionalinis muziejus parengė ir pristatė visuomenei didelio formato, beveik 500 puslapių knygą *Vilniaus fotografija 1858-1915* (sudarė Margarita Matulytė, dailininkas Eugenijus Karpa-vičius). Tradicinėje šio pavasa-

rio Vilniaus knygų mugėje ji pelnė pagrindinį apdovano-jimą. Tai ne pirmas muziejaus leidinių įvertinimas. Knyga *Dagerotipai: ambrotipai, ferro-tipai* pėnykštėje mugėje pri-pažina geriausia.

„19-ojo amžiaus fotografijos

tebėra neišsenkamas naujų atradimų ir senų tiesų patvirtinimo šaltinis. Išsaugotos šeimų albumuose, surinktos krašto istorijos tyrinėtojų, kolekcininkų ir muziejininkų, jos sudaro reikšmingą kultūros paveldo dalį, — rašoma išsamioje knygos įžangoje, kurioje aptariamai Vilniaus fotografijos istorijos laikotarpiai, pradedant ankstyvuojų, prasiidėjusių netrukus po to, kai 1839 m. iš Paryžiaus po pasaulį pasklidę žinia, kad prancūzų Louis Jacques'ui Daguerre'ui pavyko maksimaliai objektyviai užfiksuoti vaizdą fotografija.

Pirmosios fotoateljė, 1863 m. sukilimas, Vilniaus fotografijos aukso amžius, šimtmečių sandūros metas, aptariamojo laikotarpio (1858-1915) fotografų, dirbusių Vilniuje, pavidas. Apie visa tai sužinome iš įžangos teksto ir jį papildančių iliustracijų. Istorinė tiesa prabyla iš nežinomo fotografo 1863 m. užfiksuotų įvykių Katedros aikštėje, Žaliojo tilto per Nerį statybos, kitų miesto vaizdų. Taip pat nežinomas, liko žmogus, palikęs ateičiai fotografijas, kuriose matome žiaurų generalgubernatorių Muravjovą, slopinusį sukilimą, pramintą koriku. Tai taip vadina mo ankstyvojo periodo palikimas. Vėlesnės fotografijos jau išsaugojo autorių pavardes: Jozefo Czechowicziaus, Aleksandro Straus'o. Faustyno Lopatynskio, brolių Czyžu, Stanislawo Filiberto Fleury, Abdono Korzono, Alberto Swieykowskio, Vilhelmo Zacharčiko, Johano Hiksso, Tyburcijaus Chodzokso, Jano Bulhako ir daugelio kitų. O knygoje pateikiami unikalūs jų per fotoobjektivą pamatyti Vilniaus vaizdai, menantys istorinius įvykius ir žmones. Antai Abdonas Korzonas dar 1860 m. nufotografavo geležinkelio tunelio Paneriuose statybą, Vilniaus panoramą nuo Pilies kalno. Alberto Swieykowskio miesto panorama susideda net iš penkių dalių. Jis taip pat fotografavo Vilniaus rotušę, Aušros Vartų koplyčią, priemiesčius, bažnyčias. Kitas to meto fotografas Vilhelmas Zacharčikas į general gubernatoriaus rūmus pažvelgė iš kito taško, paliko tuometinės Gedimino pilies ir daug kitų vaizdų, liudijantių, koks tada buvo Vilnius. Jozefas Czechoviczius Šv. Petro ir Povilo bažnyčią, Didžiąją gatvę, Katedrą, miesto panoramą fiksavo keletą metų vėliau.

Vienoje jo fotografijoje matome 1870 m. fotografuotą Karališkąjį vandens malūną, buvusį dabartinėje Barbaros Radvilaitės gatvėje.

Didžiulį palikimą paliko įžymus fotografas Jonas Bulhakas, gimęs 1876 m. Baltarusijoje. Mokėsi Vilniaus gimnazijoje, Krokuvos universitete. Nutraukęs studijas, akininkavo gimtinėje. Fotografuoti pradėjo 1905 m. Netrukus įkūrė atelję. 1909 m. pelnė apdovanojimą Briuselio parodoje.

Knygos pabaigoje vienas skyrius skirtas įvairių autorių darytiems vilniečių portretams. Tarp portretuotųjų 1863 m. sukilimo dalyviai, vienuoliai, mokslininkai. Čia yra grafas Eustachijus Tyszkiewiczzius (1814-1873), 1855 m. įsteigęs Vilniaus senienų muziejų, broliai Vileišiai, M. K. Čiurlionis, Jonas Basanavičius ir daug kitų garsių žmonių.

Taigi knygą *Vilniaus fotografija 1858-1915* galima vadinti istoriniu albumu, kuriame pateikiama plati, iki tol neregėta Vilniaus fotografijos raidos panorama.

Jadvyga Godunavičienė

Poezijos balsas — užuojauta kitam

Julijos Švabaitės nauja eilėraščių knyga

Šiam, jubiliejiniam, rinkiny *Kur šią naktį nakvos* Julija Švabaitė, kaip niekad, atskleidžia savo tikrą charakterį — šiltą, užangazuotą, jausmingą, tikintį žmogumi ir Dievu. Jos stilius be didesnių įmantrybių, bet užtat jame, pagal garsųjį prancūzų Buffon posakį, „Le style c'est l'homme meme“, jaučiasi poetės didelė, gyva, plazdanti širdis.

Knyga atsiveria skyriumi „Vilniaus gatvių vaikai“. Bene pirmiausia į akis krenta ne viena citata iš kitų poetų, rašiusių apie našlaičius ir benamius. Kartu tai poetai, kurių poezija Švabaitėi artima — Juditos Vaičiūnaitės, Onės Bialiukonytės, Gražinos Cieškaitės, Nijolės Miliauskaitės, Juliaus Kelero, Leonardo Gausko, Antano Kalanavičiaus, Dovydo 40-tos psalmės... Kitų poetų kūryboje tokie intertekstai pasislėptų pačiam poetės tekste, būtų lengvai surandami tik kitų poezijos mylėtojų arba žinovų, o Švabaitės kūrinys jie kukliai stovi šalia jos eilių prieangy, neintegruoti, neįsileisti vidun, bet tuo pačiu ir nesutraikyti, nesuryti, palikti integralus, poetės savaip pagerbti. Tai gražus ir neeilinis Lietuvos poetų traktavimas, juolab kad paminėtas toks nemažas jų būrys. Šios poetės ir poetai taip pat kalba apie našlaičius, tačiau trečiuoju asmeniu arba kreipiasi į juos. Švabaitės kelias visai kitas — ji leidžia Vilniaus gatvių vaikams patiems kalbėti, visiškai susitapatindama su jais, įsijausdama ir jų būseną ir dvasią, išsireikšdama jų pačių balsais. Taip pat poetė įpina kitus vaiko pasaulio / sąvartyno gyventojus, tai — šuo Mursa, elgetos, čigonė, retkarčiais teta Alma ir kitos globėjos. Taip susikomponuoja dialogai, naratyvai, poeti meistriškai mokant perteikti alkanus, skurdžius vaikų gyvenimus, kupinus neteisybės, bet kartu ir vilties protrūkių.

Antrame knygos skyriuje įvyksta nauja poetės transformacija. Čia ji gieda „Miserere“ garsaus aklų italų tenoro Andrea Bocelli balsu. Švabaitė turi unikalią dovaną jausti kito žmogaus skausmą, įvardinti jį poetine kalba, išreikšti jį taip, kad jis jaudintų poetinio teksto skaitytojus. Dainininko sodrios, romantiškos muzikos sukeltos nuotaikos persikūnija, veikiama jų poetė sugeba toliau plėtoti dar vieną skirtingą, taip pat jausmingą tekstą kitoje terpėje. Sugretindama savo sukurtus žodžius su Bocelli, ji suteikia pirmenybę solisto gyvenimo faktams, jo ligos tragizmui (jis apako būdamas 12 metų), galų gale prasmingai sujungdama „miserere“ kulminaciją su Lietuvos sausio 13-tos ir kitais mums brangiais įvykiais. Išeivijai bene iškalingiausias skyrius bus „Motinos žiedas“, pakankamai nuosekliai liečiantis pasitraukimą iš Lietuvos. Poetės lyrinis subjektas suveria skausmingus šeimos praeities įvykius ant motinos žiedo. Pradžia: motinos su-tuoktuvėmis, kurių metu tėvas, sugrįžėlis iš Amerikos, dovanuoja lemtinę žiedą savo nuotakai, jaunieji taip ir lieka vargo vargti tėvynėje, gimsta keturi vaikai, vos užsimenama apie dukros studijas Vilniuje, pagalba šeimai. Paskui užgriūva karas, veiksmo „aš“ pabėga į Vakarus. Po daug metų, kurie neprašyti, pati veičėja ir žiedas atsiduria Amerikoje. Per visą skyrių kartojasi kaltės jausmo pilnas refrenas: „kaip aš galėjau juos senus palikti karo audroms užėjus“, nepagrįsta baimė, kad panašus likimas jos neištiktų ir prašymas savo vaikams, kad nepalikėtų jos vienos, pasimetusios vidury kelio senatvėje. Nors čia — poezija, ne naratyvas, ir veiksmas, ir emocijos nurodytos tik punktyriškai, tačiau visi poetiški fragmentai, kaip pavyzdžiui, kelios eilutės apie motiną:

neprisimenu
nei tavo veido
nei rankų
tik tai neramų
žvilgsnį
saulei leidžiantis

Ne tik relikvijų sanakaupa, bet ir susikaupimo vieta

dabar įkurtas Laisvės kovų muziejus. Lankytojams gerisidėjo nuo detektorinių, lempinių radijo aparatų („Blau-punkt“, „Phillips“, „Telefun-ken“), nuo pirmųjų Lietuvos televizijos kamerų, mikrofonų. Įrengtas atskiras stendas prieškarinio Lietuvos Kauno radiofonui. Justinas Baurėnas prašo kauniečių pasikapstyti tėvų, senelių sandėliuose, pastogėse, gal jie suras kokių nors Radiofono „liekanų“.

J. Baurėnas paskaiciavo: per penkerius muziejaus gyva-vimo metus jame apsilankė per 30,000 ekskursantų iš įvairių Lietuvos vietovių; daugiausia ekskursijų sulaukia-ma iš mokyklų. Atvyksta lan-kytojų ir iš užsienio. Jie čia gali pamatyti vaizdo juostas apie Sausio 13-osios, Medi-ninkų tragediją, pasiklausyti 1941 metų birželio 23 dienos sukilimo šaukinių per Kauno radiofoną. Esama ir „pikantiš-kesnių“ eksponatų: nuo smū-gių į šių rūmų gynėjų nugaras sulinkęs metalinis strypas, pa-mirštas okupanto šalmas, per 3,000 nuotraukų... Žvel-

giant į eksponatus, regi tech-nikos raidos šuolį, kuris pra-biamas Justinas pasakoja: „Kiekvieną dieną į akciją, kaip ir darbą, eidavau anksti rytą ir išeidavau pusiaunaktį; iš pradžių buvo baisoka, nes aplinkui tankiai, kai įjungia savo prožektorius ir nukreipia į mus, tai akys bemat apžlim-ba. Pirmom parom buvo ramu, kareivius mūsų nelietė, tačiau pamažu įsidrąsino, nakties metu nuplėsdavo mūsų tri-spalvę ir užkabindavo savo raudonąja. Mes, aišku, atsily-gindavome tuo pačiu...“

Ilgametis radijo režisierius Justinas Baurėnas (čia jis dirba nuo 1957 metų, daug jo spektaklių saugoma radijo „aukso“ fonde) 1997 metais, tuometinės vadovybės para-gintas, ėmėsi dar vienos ne-lengvos užduties — steigti Lietuvos radijo ir televizijos muziejų. Pretekstu buvo Lie-tuvos televizijos veiklos ketu-riadesimtmetis.

Muziejuje yra radijo, televi-zijos ir Sausio 13-osios skyriai, paturintys apie 1,000 eksponatų, per 3,000 nuotraukų... Žvel-

kartais sugestyviai pasako daugiau apie įdėvių buvusį santykį ir kartį dabartį negu keli prozos puslapiai sugebėtų išsakyti. Skyriuje sutelkta eg-zilio laikotarpio branduolys ir jo pasekmės: nesibaigianti psi-chologinė trauma (poetės baimė būti paliktai svetimoje erdvėje, kuri realiai nebegre-sia, o kyla iš giliausių pasą-monės sluoksnių). Pasidalin-dama savo nuoširdžiausiais jausmais ir, drįstume teigti, net košmarais, poetė dovanoja kartoms, kurios pačios to ne-išgveno, didžiausią dovaną, nes kuo toliau, tuo labiau tol-s-ta tėvynės palikimo momentas ir visos emocijos ir jų variaci-jos lieka vis mažiau ir mažiau suprantamos, sunkiau suvo-kiamos. Dėkui Julijai Šva-baitei, kad ji nepabūgo mums išsakyti, ką jautė moters širdis.

Švabaitės poezija — ištisas dialogas, varguolių dėmesio šauksmas ir savo skausmas, į pasaulio neteisybes, skausmą ir siaubą. Šauksmas, perkirstas naratyviniais momentais, išreikštas poetės surasta šiam rinkiniui tinkama poetinės ir paprastos kalbos sintezė, per daug neapsunkinta metaforomis, ne tikimomis poetinėmis priemonėmis. Vis dėlto, skamba natūraliai, retsykiais pakildama iki orumo, kaip ir pridera giliai ir plačiai tematikai.

Violeta Kelertienė

Julija Švabaitė. *Kur šią naktį nakvos*. Eilėraščiai. Išleido Lietuvos klybos klubas. Iliustracijos dail. Veronikos Švabaitės. Spaudė Draugas. 2002. 100 psl. Knyga gaunama Drauge.

buvusi karinė gamykla gami-no Sovietų sąjungos aviacijai. Beje, norintiesiems J. Baurėnas organizuoja ekskursijas po radijo bei televizijos abė-celę.

Daugėja atsiliepimų muziejaus svečių knygoje. „Dėkoju už nuostabią parodą, kuri išreiškia puikų lietuvių tautos ryžtą, kovą už laisvę, jos kancias ir tai, kaip atkakliai, taikiai, dainuodama tauta iškovojo Nepriklausomybę“, — rašo tautietis iš JAV Gediminas Brazaitis. Lankytojai patenkinti muziejaus apipavidalinimu, nuolat veikiančia skulptūrinio vitražo ir mozaikos paroda (Zigmo ir Sigito Laurinavičių, Romo Puidoko kūriniai)... Prie muziejaus durų eksponuojamos dvi Lie-tuvos vėliavos — ta, kuri 1991 metų rugpjūčio 22 dieną buvo nuimta nuo badautojų name-lio ir iškelta ant išlaisvinto Lietuvos radijo ir televizijos pastato, ir toji, kuri 1991 metais liepos 13–17 dienomis plevėsav Maskvoje. Tai sim-boliškos, daugeliui mūsų bran-gios relikvijos. Nors blanksta jų spalvos, tačiau nyksta jų gilioji vertė... Muziejus — ne tikta eksponatų, relikvijų sanakaupa, bet ir susimąstymo vieta. **Alfredas Guščius**